

literatuur

Een jeugd in Duitsland. Memoires 1893-1924, Ernst Toller;
uitg. Schokland, De Bilt, 2013; ISBN 978 90 8166 283 3; 231 blz.; € 22,50.

Ooggetuige van chaos 20e eeuw

tekst dr. Hans Ester
beeld German Federal Archives

In 1933 verscheen bij de Amsterdamse uitgeverij Querido "Een jeugd in Duitsland". Ernst Toller beschrijft daarin de opmaat naar de dramatische geschiedenis van Europa tijdens de twintigste eeuw.

De Duitse schrijver Ernst Toller (1893-1939) geeft in deze memoires de gebeurtenissen als ooggetuige weer, te beginnen bij zijn kinderjaren in het destijds Duitse, thans Poolse Samotschin. Daarna volgen de schooljaren, de studie in het Franse Grenoble, de ontberingen van de Eerste Wereldoorlog en de wanorde in Duitsland na de val van het keizerrijk.

De in een geassimileerd Joods gezin geboren Toller heeft een scherp oog voor typerende gebeurtenissen. In zijn jeugd zijn dat de momenten waarop het antisemitisme zich in de primitiefste vooroordelen openbaart. Tegelijkertijd voelden de Joden van Samotschin dat zij de pioniers van de Duitse cultuur waren: „In de kleine steden vormden de Joodse burgerlijke families de geestelijke centra van de Duitse literatuur, filosofie en kunst die met een aan het belachelijke grenzende trots werden "bewaakt en gekoesterd"."

Met deze verheerlijking van schrijvers als Lessing, Goethe en Schiller is de geestdrift over de in 1914 begonnen oorlog tegen het in Duitse ogen moreel verdorven Frankrijk ten nauwste verbonden. Het is onthullend om dit getuigenis van de nationale vechtlust te lezen: „Ja, we leven in een roes van gevoelens. De woorden Duitsland, vaderland en oorlog hebben een magische kracht, als we ze uitspreken vervluchtigen ze niet, ze zweven in de lucht, draaien om zichzelf heen, doen zichzelf in ons ontbranden.”

De oorlog bleek allerm minst verheven te zijn. Ontnuchterd door alle ontberingen en moordpartijen van de Eerste Wereldoorlog komt Ernst Toller tot bezinning. Net als vele anderen die ontredder van het front naar huis terugkeerden, verlangt Toller naar een andere samenleving, naar een eerlijker verdeling van de beschikbare goederen en naar vrede tussen de volkeren van Europa. Om dat doel te bereiken, zal volgens Toller en zijn medestanders een revolutie noodzakelijk zijn. Die revolutie manifesteert zich in de vereniging van arbeiders en soldaten in vormen van directe democratie, in zogenaamde arbeiders- en soldatenraden. Deze raden roepen op 7 april 1919 de Münchense Radenrepubliek uit.

Het leven van deze Radenrepubliek was maar kort: nauwelijks een maand. Uit Tollers verslag van de totstandkoming van deze republiek en van de nederlaag van het Beierse Rode Leger in de strijd met

zogenaamde vrijkorpsen, blijkt dat de extreme socialisten en de communisten hopeloos verdeeld waren. Toller probeert de situatie bij de revolutionairen een beetje te vergoelijken, maar het beeld dat hij schetst, wijst duidelijk in de richting van anarchie gepaard aan amateurisme.

Voor de waarde van de godsdienst als essentiële bouwsteen bij de wederopbouw van een moreel goede gemeenschap mist Toller het juiste zicht. Daarom vergist hij zich in de mate van bereidheid van de Beierse bevolking om deel te nemen aan het revolutionaire avontuur. De Radenrepubliek is voor Toller een nachtmerrie geworden. Het is terecht dat hij zich voor het mislukken van deze onderneming mede schuldig voelt.

Het voorwoord bij zijn memoires schreef Ernst Toller op de dag dat op de Opernplatz in Berlijn stapels voor de nazi's verwerpelijke boeken werden verbrand: 10 mei 1933. Onder de verbrande boeken waren ook de zijne. "Een jeugd in Duitsland" kwam in 1933 uit bij de Amsterdamse uitgeverij Querido. Toller leidde vanaf 1933 een zwervend bestaan. In 1939 maakte hij in New York een eind aan zijn leven.

Dit is een waardevol boek. Terecht schrijft Toller in zijn slothoofdstuk: „Wie de ineenstorting van 1933 wil begrijpen, moet de gebeurtenissen van de jaren 1918 en 1919 in Duitsland kennen waarover ik hier vertel." Toller is een geëngageerde gids tijdens de tocht door deze jaren.

roman

Kronkelpad, Irma Joubert;
uitg. Mozaïek, Zoetermeer, 2013;
ISBN 978 90 239 3031 0; 448 blz.; € 21,90.

tekst Jacomijn Ariakhah

Had deel 2 van Irma Jouberts drieluik "Pontenilo" iets te veel overlap met deel 1, de Zuid-Afrikaanse schrijfster maakt dat goed in de slotroman "Kronkelpad". Lettie Louw herbeleeft haar roerige persoonlijke geschiedenis als huisarts in het Bosveld. Die geschiedenis is nauw verweven met voor Joubertfans bekende figuren als Annabel, De Wet, Christine en Pèrsomi.

De Tweede Wereld-

oorlog is achter de rug, maar de politieke malaise in Afrika begint nog maar net. En ook breekt er een polio-epidemie uit, wat grote gevolgen heeft voor Lettie.

Joubert weet het slot van het drieluik op een overtuigende manier neer te zetten. Hoewel het boek nog steeds iets overlap vertoont met de voorgaande delen, is het toch een aanrader. Zeker voor lezers die willen weten hoe het afloopt met de hoofdpersonen uit de vorige twee delen.

astronomie

Jaarboek sterrenkunde 2013, Govert Schilling; uitg. Fontaine, Hilversum, 2012;
ISBN 978 9059 564 43 5; 64 blz.; € 16,95.

tekst Bart van den Dikkenberg

Startende sterrenkijkers lopen al gauw aan tegen een groot probleem: welke ster of planeet heeft hij in beeld? Wetenschapsjournalist Govert Schilling komt hen te hulp met zijn handzame "Jaarboek sterrenkunde 2013".

Hij start met kaarten van de sterrenbeelden in elk seizoen. De begeleidende tekst maakt de lezer daarin wegwijs.

Vervolgens komen de astronomische gebeurte-

nissen van elke dag aan bod: wat is er allemaal te zien aan de nachtelijke hemel? Tegelijk stelt hij allerlei sterrenkundige begrippen, weetjes en kijktips aan de orde.

Schilling completeert zijn gids door van elke dag de schijngestalten van de maan en de momenten van opkomst en ondergang van zowel zon als maan te noemen.

Jammer dat de gids uitgaat van de gangbare astronomische visie op het ontstaan van het heelal en de sterren.

regio

Lezen in het duin. Nagenieten van de Gouden Eeuw, Gert Baeyens en Joop Mourik; uitg. KNNV, Zeist, 2013; ISBN 978 90 5011 367 0; 160 blz.; € 29,95.

tekst Gerco Verdouw

De 'vader' van "Lezen in het duin" is Frans van den Berg. Geboren en getogen in De Zilk ging hij al jong op zoek naar de geschiedenis, de natuur en de verhalen van het duingebied tussen Haarlem, Zandvoort en Noordwijk. Hij archiveerde nauwkeurig de mondelinge overleveringen.

Een andere jager naar kennis van het gebied was Jaap Duyn. Hij bouwde mee aan het

systeem om water te zuiveren in de duinen en vroeg daarbij aandacht voor de natuur. Na zijn pensionering werkte hij samen met Gert Baeyens de gegevens van Frans van den Berg uit. Tien jaar Duynes overlijden is er nu een prachtig boekwerk verschenen vol interessante feiten, anekdotes, oude kaarten en documentatiemateriaal. Vooral interessant voor bewoners van de Bollenstreek en wandelaars in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Op 10 mei 1933 verbrandden de nazi's "verwerpelijke boeken", waaronder "Een jeugd in Duitsland" van Ernst Toller.